
LINGUISTIC-COMMUNICATIVE COMPETENCE AS BASE OF LIFELONG LEARNING

Alica Arnaut, Ph.D

University of Zenica, Faculty of philosophy – Zenica, Bosnia and Herzegovina
alica_arnaut@yahoo.com

Abstract: Linguistic-communicative competence is a key competence of the educational process and key base for lifelong learning. This competence is originally developed through the teaching of native language, but it is certainly unavoidable in the teaching of other subjects. Defined learning outcomes in teaching native language imply a gradual and continuous development of linguistic-communicative competence from preschool to the end of secondary education through the components of reading, writing, and listening and oral expression. Indicators are more complex with age, linking with prior knowledge in order to upgrade this knowledge. This paper analyzes learning outcomes defined in the document of *Common core curriculum defined on learning outcomes for mother tongue* from 2013, and the way that they contribute to a complete and quality development of linguistic-communicative competence.

Keywords: linguistic-communicative competence, components, learning outcomes, indicators, teaching native language.

JEZIČKO-KOMUNIKACIJSKA KOMPETENCIJA KAO TEMELJ CJELOŽIVOTNOG UČENJA

Alica Arnaut, dr. sc.

Univerzitet u Zenici, Filozofski fakultet – Zenica, Bosna i Hercegovina
alica_arnaut@yahoo.com

Sažetak: Jezičko-komunikacijska kompetencija predstavlja ključnu kompetenciju odgojno-obrazovnog procesa, kao i cjeloživotnog učenja uopće. Ova kompetencija prvobitno se razvija kroz nastavu maternjeg jezika, ali je svakako nezaobilazna i u nastavi drugih predmeta. Definirani ishodi učenja u nastavi maternjeg jezika u Bosni i Hercegovini podrazumijevaju postepen i kontinuiran razvoj jezičko-komunikacijske kompetencije od predškolskog uzrasta do kraja srednjoškolskog obrazovanja kroz komponente čitanja, pisanja, te slušanja i usmenog izražavanja. Indikatori se usložnjavaju sa uzrastom, povezujući se sa prethodnim znanjem učenika, a u svrhu nadograđivanja tog znanja. Ovaj rad se bavi analizom ishoda učenja definiranih u dokumentu *Zajednička jezgra nastavnog plana i programa definisana na ishodima učenja za maternji jezik* iz 2013. godine, te načinom na koji oni doprinose kompletnom i kvalitetnom razvoju jezičko-komunikacijske kompetencije.

Ključne riječi: jezičko-komunikacijska kompetencija, komponente, ishodi učenja, indikatori, nastava bosanskoga jezika.

1. UVOD

Moderno doba zahtijeva od mladih da neprestano budu u kontaktu sa različitim vidovima tehnologije. Međutim, nekontrolirana i pretjerana upotreba može dovesti do različitih poremećaja i zastoja u razvoju djetetove ličnosti, posebno u mlađem školskom i predškolskom uzrastu. To se posebno odražava upravo na jezičko-komunikacijskom planu. Sve češći i intenzivniji boravak i druženje u virtualnom svijetu izoliraju dijete od njegovih vršnjaka i na taj način onemogućava normalan proces socijalizacije i razvoja ključnih kompetencija.

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje definirala je osam odgojno-obrazovnih područja: jezičko-komunikacijsko, matematičko, područje prirodnih nauka, društveno-humanističko, tehničko i informatičko, umjetničko, tjelesno i zdravstveno, te kroskurikularno i međupredmetno područje. Ova odgojno-obrazovna područja predstavljaju, zapravo, ključne životne kompetencije i temelj cjeloživotnog učenja. Evropska komisija je 2006. godine utvrdila spisak ključnih kompetencija, koji obuhvata: komunikaciju na maternjem jeziku, komunikaciju na stranom jeziku, matematičku kompetenciju i osnovne kompetencije iz prirodoslovlja i tehnologije, digitalnu

kompetenciju, kompetenciju učenja, socijalne i građanske kompetencije, smisao za inicijativu i poduzetništvo, te kulturološka osviještenost i izražavanje.

2. MJESTO JEZIČKO-KOMUNIKACIJSKE KOMPETENCIJE U NASTAVNOM PROCESU

Jezičko-komunikacijska kompetencija u najširem smislu podrazumijeva kompetenciju za komuniciranje uz upotrebu jezika (jednostavna leksičko-semantička analiza sintagme). Upotreba termina *kompetencija* vezuje se za Čomskog (Chomsky, 1965), koji je u svojoj knjizi *Aspects of the Theory of Syntax* postavio jasnu distinkciju između kompetencije (znanje o jeziku koje posjeduje monolingvalni govornik-slušatelj) i performanse (stvarne upotrebe jezika u konkretnim situacijama). Ne slažući se da pojam *kompetencije* podrazumijeva čisto lingvističku odrednicu, Hajms (Hymes, 1972) uvodi pojam *komunikacijske kompetencije*. Krajem sedamdesetih godina Vidovson uspostavlja distinkciju između *kompetencije* (znanje o lingvističkim i sociolingvističkim konvencijama) i *sposobnosti* (sposobnost upotrebe znanja o jeziku i znanja jezika za stvaranje različitih značenja u okviru diskursa). Osamdesetih godina pod *komunikacijskom kompetencijom* Canale i Swain podrazumijevaju sintezu temeljnih znanja i vještina potrebnih za komunikaciju. U njihovom poimanju, komunikacijska kompetencija predstavlja spoj četiri kompetencije: gramatičke (znanje temeljnih gramatičkih principa), diskursne (kohezivno i koherentno povezivanje), strateške (lingvistička fleksibilnost u proizvođenju značenja) i sociolingvističke (prilagođenost kontekstu i društvenim funkcijama). U tom kontekstu Savignon (1983) komunikacijsku kompetenciju poistovjećuje sa jezičkim umijećem. Stoga Taylor 1988. predlaže novi termin – *komunikacijsko umijeće*. Godine 1990. Bachman predlaže termin *komunikacijska jezička sposobnost*, čime je obuhvatio znanja, te kompetencije i sposobnosti za primjenu tog znanja u kontekstualiziranoj komunikacijskoj jezičkoj upotrebi. Dakle, jezičko-komunikacijska kompetencija podrazumijeva ne samo znanja o jeziku, nego i njihovo aktiviranje u konkretnim govornim situacijama, koje je uvjetovano različitim kontekstualnim, sociolingvističkim, diskursnim i pragmatičkim elementima.

Jezičko-komunikacijska kompetencija predstavlja ključnu kompetenciju odgojno-obrazovnog procesa, kao i cjeloživotnog učenja uopće. Ova kompetencija prvobitno se razvija kroz nastavu maternjeg jezika, ali je svakako nezaobilazna i u nastavi drugih predmeta. Definirani ishodi učenja u nastavi maternjeg jezika u Bosni i Hercegovini podrazumijevaju postepen i kontinuiran razvoj jezičko-komunikacijske kompetencije od predškolskog uzrasta do kraja srednjoškolskog obrazovanja. Indikatori se usložnjavaju sa uzrastom, povezujući se sa prethodnim znanjem učenika, a u svrhu nadograđivanja tog znanja. Jezičko-komunikacijsko područje, dakle, podrazumijeva usvajanje znanja, te razvijanje vještina i sposobnosti usmenog, pisanog i vizuelnog komuniciranja u različitim situacijama privatnog i javnog života. Znanja koja se stječu su leksička, fonetska i gramatička. S druge strane, vještine i sposobnosti stečene kroz jezičko-komunikacijsko područje tiču se primjene znanja o jeziku u oblastima čitanja, pisanja, usmenog izražavanja i slušanja u svakodnevnim životnim aktivnostima.

3. ISHODI UČENJA I JEZIČKO-KOMUNIKACIJSKO ODGOJNO-OBRAZOVNO PODRUČJE

Kako bi se stvorio okvir za definiranje ishoda učenja u jezičko-komunikacijskom području definirano je sedam principa efikasnog podučavanja pismenosti, a tu spadaju: znanje i iskustvo učenika, mnogo čitanja i pisanja, čitanje različitih tekstova, mediji i tehnologija, odgovornost u učenju, svrsishodne nastavne aktivnosti i vrednovanje. Ovim principima se postavljaju zahtjevi koji se trebaju postići kroz nastavu maternjeg jezika.

Znanje učenika podrazumijeva njihove vještine govora, pisanja i čitanja, te postojeća prethodna znanja o nekoj temi. S druge strane, za efikasno podučavanje također su važna lingvistička, kulturološka, te lična iskustva učenika. Efikasno podučavanje nije moguće bez mnogo čitanja i pisanja prilagođenih uzrastu učenika i različitim svrhama. Čitaju se različita djela klasične i savremene književnosti, kao i informativni tekstovi iz različitih izvora. Kako bi stekli, ali i pokazali znaje, učenici se mogu i trebaju koristiti različitim medijima i tehnologijom. Učenici, također, preuzimaju odgovornost za svoje učenje – izražavaju mišljenje, objašnjavaju kako su izveli zaključke, postavljaju pitanja, biraju materijale za čitanje i teme za pisanje, ali vrše i samoprocjenu. Naravno, sa uzrastom učenika, rastu i odgovornost i samostalnost u radu. Sve nastavne aktivnosti na času trebaju biti smislene, svrsishodne i primjerene uzrastu učenika. Na koncu, vrednovanje učeničkih postignuća nije samo sumativno. Formativne procjene u toku samog rada trebaju davati smjernice samom nastavniku, ali i učenicima za dalje unapređenje i poboljšanje njihovog rada.

Poštujući ciljeve nastave maternjeg jezika i principe efikasnog podučavanja pismenosti, postavljaju se ishodi učenja u nastavi maternjeg jezika, kao mjerljivi i konkretni parametri koji trebaju postati smjernice u planiranju nastave. Ishodi učenja podrazumijevaju široko postavljene ciljeve koji definiraju šta *svi* učenici trebaju savladati u određenom periodu školovanja (trijadi), kako bi bili uspješni na globalnom nivou. Kao takvi, ishodi ne

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
31.3-2.4.2017, Vrnjackska Banja, Serbia

opisuju kako treba podučavati, niti obuhvataju nastavne sadržaje. Oni su direktno usmjereni na učenike, njihove aktivnosti i postignuća. U tom kontekstu nastavnik se pojavljuje kao organizator aktivnosti na času i vodič koji usmjerava učenike. Obim gradiva (tekstova) je smanjen, ali je njihova analiza produbljena. Ono što je naročito važno u nastavi organiziranoj prema ishodima učenja jeste kontinuirano procjenjivanje učeničkih postignuća u svrhu njihovog daljeg razvijanja i unapređenja. Procjena koja se vrši nije procjena učenja, to je procjena ZA učenje. Njena svrha nije samo puko mjerenje učenja nego poboljšanje učenja. Analizom ishoda učenja utvrđujemo ŠTA učenici treba da rade na času, NA ČEMU to rade, te NA KOJI NAČIN. Važno je, također, da i učenike uputimo u ove činjenice, kako bi i sami mogli pratiti i poboljšavati svoj rad.

U Mostaru je 2013. godine donesen dokument *ZJNPP-a definisana na ishodima učenja za maternji jezik*. U ovom dokumentu dati su ključni pojmovi vezani za nastavu utemeljenu na ishodima učenja, a to su: odgojno-obrazovno područje, oblast, komponenta, ishod učenja i indikator. Analizom navedenog dokumenta može se utvrditi da se jezičko-komunikacijska kompetencija razvija kroz postepeno uslozňjavanje indikatora prema uzrastima (predškolski odgoj, kraj 3. razreda, kraj 6. razreda, kraj 9. razreda, kraj srednjoškolskog obrazovanja), te kroz ukupnost svih ishoda učenja unutar sve tri oblasti nastave maternjeg jezika (Čitanje, Pisanje, Usmeno izražavanje i slušanje).

Rad na razvijanju jezičko-komunikacijske kompetencije počinje još u predškolskom uzrastu, intenzivirajući se i uslozňjavajući sa uzrastom djece. Dobri temelji i kvalitetan rad u jezičko-komunikacijskom području osnova su cjeloživotnog učenja i podloga za razvoj svih ostalih ključnih životnih kompetencija. Ova kompetencija prvenstveno se razvija u nastavi maternjeg jezika zasnovanoj na ishodima učenja. Takva nastava u prvi plan stavlja učenika i kompetencije koje su mu potrebne za život, naročito u modernom, digitalnom dobu. Ovakva nastava usmjerena je i na načine podučavanja kojima se učenici osposobljavaju za snalaženje u nastavnom procesu uopće. Učenici se uče da budu samostalni u pronalaženju i usvajanju znanja, te sposobni da sami procjenjuju svoj rad i u skladu s tim ga poboljšavaju i unapređuju.

Rad na razvijanju jezičko-komunikacijske kompetencije u kontekstu nastave maternjeg jezika može se posmatrati kroz tri oblasti, te njima pripadajuće komponente i ishode učenja. U nastavku slijedi pregled komponenti i ishoda učenja prema oblastima u dokumentu *ZJNPP-a definisana na ishodima učenja za maternji jezik*.

I Komponente i ishodi učenja za čitanje književnih tekstova

Ključne ideje i detalji

- 1. Pažljivo čita ili sluša tekst u cilju razumijevanja i donošenja logičkih zaključaka; citira konkretne tekstove pri pisanju ili govoru u svrhu argumentovanja zaključaka donesenih na temelju teksta.
- 2. Prepoznaje i objašnjava ključne ideje teksta i njihovih razrada; rezimira ključne ideje na osnovu detalja koji ih dokazuju.
- 3. Analizira likove, događaje i ideje, te njihove međuodnose u tekstu.

Vještina i struktura

- 4. Tumači različita značenja riječi i izraza, tehničkih, osnovnih i prenesenih značenja iz teksta i utvrđuje kako izbor riječi utiče na značenje teksta.
- 5. Analizira strukturu tekstova uključujući i kako se određene rečenice, pasusi i veći dijelovi teksta (npr. odlomak, poglavlje, scena ili strofa) odnose jedni prema drugima i prema cjelini.
- 6. Utvrđuje kako tačka gledišta ili namjera utiču na oblikovanje sadržaja i načina pisanja teksta.

Usvajanje i korištenje rječnika

- 7. Utvrđi ili razjasni značenje nepoznatih i višeznačnih riječi i izraza.
- 8. Razumije preneseno značenje riječi, veza između riječi i nijanse u značenjima riječi.
- 9. Usvaja i ispravno koristi nove riječi i izraze. Bogati rječnik.

Integracija znanja i ideja

- 10. Integriše i procjenjuje sadržaj predstavljen u različitim medijima i formatima, između ostalog, vizualno, kvalitativno, kao i riječima.
- 11. Prikazuje i ocjenjuje i konkretne tvrdnje u tekstu koristeći validna objašnjenja i relevantne dokaze.
- 12. Analizira dva ili više tekstova koji obrađuju sličnu temu ili predmet zanimanja u cilju akumulacije znanja i upoređuje različite pristupe autora.

Opseg i nivo složenosti teksta

- 13. Nepristrasno i stručno čita i razumije složene književne tekstove.

II Komponente i ishodi učenja za pisanje

- Vrste i namjene teksta
- 1. Analizira bitne teme i tekstove, piše argumente u korist navedenih tvrdnji koristeći validna objašnjenja i relevantne argumente.
- 2. Piše informativne tekstove uz pojašnjenja kako bi se razmotrile i prenijele složene informacije i ideje jasno i precizno efektivnim odabirom, organizacijom i analizom sadržaja.
- 3. Piše pripovijedne tekstove kako bi razvio stvarna ili zamišljena iskustva ili događaje koristeći efikasnu tehniku, dobar izbor detalja i dobro strukturiran redoslijed događaja.
- Pisanje i distribucija pisanih radova
- 4. Piše jasne i smislene radove u kojima su sadržaj, organizacija i stil primjereni zadatku, svrsi i publici.
- 5. Usavršava svoj pisani rad planiranjem, revizijom, redigovanjem, ponovnim pisanjem ili pokušajem novog pristupa.
- 6. Koristi savremenu tehnologiju da napiše i objavi radove, te ostvari interakciju i saradnju s drugima.
- Gramatika i pravopis
- 7. Pokazuje vladanje pravilima standardne gramatike i njihovom upotrebom pri pisanju.
- 8. Pokazuje vladanje pravopisnim pravilima i interpunkcijom.
- Istraživanje u cilju izgradnje i prezentacije znanja
- 9. Provodi kratke ali i značajnije istraživačke projekte utemeljene na fokusiranim pitanjima, pokazujući razumijevanje predmeta istraživanja.
- 10. Prikupi relevantne informacije iz više printanih i digitalnih izvora, procijeni kredibilitet i preciznost svakog izvora i integriše informacije, u isto vrijeme izbjegavajući plagiranje.
- 11. Pronalazi dokaze u književnim ili informativnim tekstovima u svrhu podrške analize, razmišljanja i istraživanja.
- Poznavanje jezika
- 12. Razumije kako jezik funkcioniše u različitim kontekstima i zna napraviti odgovarajući izbor forme, rječnika i stila pri pisanju.
- Opseg pisanja
- 13. Piše jednostavne i kraće ili složene i obimnije pisane radove za koje je potrebno vrijeme za istraživanje, razmišljanje i reviziju u različite namjene.

III Komponente i ishodi učenja za usmeno izražavanje i slušanje

- Razumijevanje i saradnja
- 1. Priprema se i sudjeluje efikasno u nizu razgovora i saradnji s različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo.
- 2. Integriše i ocjenjuje informacije prezentirane u različitim medijima i formatima, uključujući vizualno, kvantitativno i usmeno.
- 3. Procjenjuje govornikovo stajalište, argumentaciju i korištenje dokaza i retorike.
- Prezentacija znanja i ideja
- 4. Prezentira informacije, nalaze i dokaze tako da slušaoci mogu slijediti tok obrazlaganja, a organizacija, razvoj i stil primjereni su zadatku, svrsi i publici.
- 5. Koristi digitalne medije i vizualno izlaganje podataka da strateški prikaže informacije i ojača razumijevanje prezentacija.
- 6. Prilagodi govor različitim kontekstima i komunikacijskim zadacima.

Na osnovu datog pregleda možemo vidjeti na koji se način jezičko-komunikacijska kompetencija razvija kroz ishode učenja u nastavi maternjeg jezika. Pored usvajanja temeljnih teorijskih lingvističkih i književnih znanja, značajan akcenat stavljen je na razvijanje sposobnosti same komunikacije, iskazivanja misli, slušanja drugoga, te razvijanje kritičkog mišljenja. Na taj način se nastava maternjeg jezika, ali i odgojno-obrazovni proces uopće oslobađaju ustaljenih šablona rada koji su usmjereni isključivo na sadržaj, a ne i na moguće načine rada putem kojih se analizira sadržaj.

U skladu sa ishodima učenja i njima odgovarajućim indikatorima učitelji i nastavnici planiraju nastavni proces, birajući pažljivo strategije putem kojih će ostvariti zahtjeve postavljene za određeni uzrast. Također, bira se i način procjene samog procesa učenja, čime se kod učenika razvija i njeguje odgovornost prema vlastitom radu, kritičko promišljanje, samosvjesnost i objektivnost.

4. ZAKLJUČAK

Velika odgovornost leži na odgajateljima, učiteljima i nastavnicima/profesorima maternjeg jezika, budući da oni trebaju kod svojih učenika razvijati ne samo temeljna lingvistička i književna znanja nego i kulturu lijepog, jasnog i smislenog izražavanja, kao i snalaženje u bilo kojem tipu teksta. Iako je jezičko-komunikacijska kompetencija dominantna u nastavi maternjeg jezika, njena važnost je neupitna za proces cjeloživotnog učenja, budući da se egzistencija svakog čovjeka temelji na upotrebi jezika i komunikaciji. Vještine i sposobnosti dobrog i svrsishodnog korištenja ovom kompetencijom razvijaju se u početnim fazama odgojno-obrazovnog procesa i usavršavaju se tokom cijelog školovanja, ali i kasnije. Uspješnost služenja ovom kompetencijom u najvećoj mjeri zavisi upravo od temelja postavljenih u toku odgojno-obrazovnog procesa. Vještina učitelja i nastavnika da svoje strategije podučavanja prenesu na učenike, kako bi postale njihove strategije učenja, ključni je i najzahtjevniji zadatak koji bi svaki predavač trebao osvijestiti i u skladu s tim planirati i izvoditi nastavni proces. Na taj način obrazuju se i odgajaju samosvjesni i odgovorni pojedinci, koji su svjesni svojih mogućnosti i spremni uvijek da uče i usavršavaju se kako bi mogli pratiti savremene trendove u bilo kojoj oblasti života, te razvijati vlastiti kritički odnos prema njima.

LITERATURA

- [1] Bagarić, Vesna; Mihaljević Djigunović Jelena, *Defining Communicative Competence*, Metodika, vol. 8, br.14, str. 94 – 103, Zagreb, 2007.
- [2] *Comprehensive Literacy Plan*, Pennsylvania Department of Education, Harrisburg PA, 2011.
- [3] Clair, Nancy, *Kako djeca i adolescenti uče čitati i pisati (sinteza istraživanja)*, 2013.
- [4] Europska komisija/EACEA/Eurydice, *Developing Key Competences at School in Europe: Challenges and Opportunities for Policy*, *Eurydice Report*, Ured za publikacije Europske unije, Luksemburg, 2012. (elektronsko izdanje)
- [5] Kovač, Vesna, *Konstruktivno povezivanje ishoda učenja, nastavnih metoda i procjenjivanja*, 2013.
- [6] Puljak, Lucija, *Komunikacijska kompetencija učenika mlađe školske dobi*, http://www.zbornica.com/index.php?option=com_zoo&task=item&item_id=177&Itemid=108
- [7] *Razvijanje ključnih kompetencija u europskim školama: Izazovi i prilike za politiku*, Eurydice izvješće.
- [8] *ZJNPP-a definisana na ishodima učenja za maternji jezik*, Mostar, 2013.